

daltabaix no hi ha unió sagrada que valgui, o hi ha un restabliment més o menys integral del règim de llibertat i, en aquest cas, l'acció de propaganda del nacionalisme català es converteix en l'empresa més fàcil i d'èxit més segur de món".

L'atemptat era molt comentat a l'exili. I provocava divisions. Les cartes de Xammar ho corroboren: "Quan hom pensa que homes com en Carner, i un agent d'en Cambó

com l'Estelrich, parlen de foradar el Rei sense esgarriar-se i que en Bofill i l'Acció Catalana fan política lacustre i en Macià i en Domingo tenen escrúpols morals, em sembla que les coses no poden estar més clares". Som al març del 1924. Dos mesos després, Xammar no ha tingut èxit i comenta a Pla: "Ja que la gent són tan ximples que no veu la bondat del cop del Rei, com que és evident que ni

vós ni jo no el volem pelar personalment, tant se val no encaparrar-s'hi més". I llavors sembla decantar-se per fer costat a Macià, com també va fer Pla.

La xafarderia política, més les brillants expansions del gust literari de Xammar, són el principal atractiu d'aquest nou llibre del periodista llegendari.

Lluís Bonada

A l'esquerra, el periodista Eugeni Xammar, fotografiat a la revista 'Berliner Illustrierte', en un número del 1934 dedicat als agregats de premsa acreditats a Berlín. La foto va ser reproduïda en el primer llibre de Xammar, *Seixanta anys d'anar pel món* (1974), reeditat el 1991 per Quaderns Crema, l'editorial que ara li publica les cartes a Pla.

"Cal plantejar sense pèrdua de temps l'afer"

La primera de les 'Cartes a Josep Pla' parla de l'atemptat al rei. Reproduïm, a la pàgina següent, un fragment de la carta en què Xammar diu al seu amic Pla que és un gran escriptor.

Estimat Pla,
Sou un gran home i mereixeu la palma. La vostra correspondència permet creure al que la rep que ha nascut en un país civilitzat. No pareu, per l'amor de Déu. Jo faré el mateix, encara que des d'aquí tingui moltes menys coses per dir-vos que vós a mi. Si no he escrit abans, era que no tenia més remei que acabar la memòria presentada als experts [*Commission des Réparations, 'Rapport du second comité d'experts'*, París 1924, sobre la capacitat de pagament d'Alemanya] i posar en ordre l'*Ètica* [traducció d'un llibre de Piotr Kropotkin] i enviar-la. La memòria sortirà de les premses d'aquí un parell de dies i, com que anirà editada per una casa editorial i el *camouflage* serà perfecte, n'enviaré un exemplar al famós Cambó [Francesc Cambó], i això em servirà per dir-li quatre coses de les quals ja us parlaré més endavant d'aquesta carta.

No m'estranya res del que em dieu pel que fa a en Guerau [Jaume Bofill i Mates]. Aconselleu-li que se'n torni a Barcelona, que no li faran res, o si no que se'n vagi a Ginebra, que és un país que fa més

per ell i, en general, per l'Acció Catalana. No és que jo tingui res a dir, en principi, contra l'idea d'assabentar els mitjans de la Societat de les Nacions de que Catalunya existeix. El que dic és que l'única feina que es pot fer a Ginebra és aquesta: una feina de propaganda, molt convenient sense cap mena

EDITORIAL PÒRTIC

de dubte, però de cap utilitat pràctica immediata ni remota. De cap absolutament. La Societat de Nacions és una méthode de travail. I, disposada Espanya a vendre-s'ho tot a canvi del no-plantejament internacional de la qüestió catalana, no us dic res si n'és de planera la tasca del senyor Quinones [ambaixador d'Espanya a París, delegat permanent a la Societat de Nacions] a la Societat de referència. La primera vegada que la Societat de Nacions es va ocupar d'Irlanda va ser per admetre-la com a membre, i totes les dites minories nacionals, la protecció de les quals està explícitament encarregada a la Societat de Nacions pel Tractat de Versalles, la passen tan puta com vulgueu sense que la protecció de la Societat de Nacions tingui la més mínima eficàcia. El nomenament d'en Cambó com Alt Comissari d'Hongria hauria sigut una cosa molt més efectiva que totes les passejades pel llac que pugui fer el consell d'Acció Catalana en ple. ¿En Bofill creu que el pelegrinatge de Ginebra és l'única cosa que Catalunya pot fer? Pobre Bofill i, si algú no ho adoba, pobra Catalunya!

Eugeni Xammar, a Leipzig. Va ser comissari de la secció espanyola de la fira de la ciutat.

“Estimat Pla, sou l'únic català que sap escriure”

Estimat Pla.

Sou un barra i jo un altre. Convinguem que un de nosaltres dos hauria pogut escriure. Començaré per fer-ho jo. El motiu principal de no haver-ho fet abans és que us volia enviar una còpia de la carta que enviés a l'Estelrich i fins avui no he arribat a escriure-li. Ha succeït una cosa admirable: tres dies abans de la data última per a resoldre el meu afer, rebí un telegrama de l'Estelrich dient-me que hi havia dificultats per a trobar els diners, i que li expliqués d'una manera raonada la manera de resoldre l'afer a Barcelona. No vaig contestar, i fa uns quants dies rebí una carta del mateix Estelrich dient-me el mateix i afegint que “per dir-ho cruament, la gent no ha volgut creure que es tractés d'una qüestió tan urgent com vós preteneu”. Ja veureu la meva resposta. No val la pena parlar-ne més. El geste de l'Aguilera és cordial i satisfactori. Vaig veient que a casa nostra –i a tot arreu– l'única gent possible són els que passen –o han passat– per barruts i brètols.

He vist l'*Anuari dels Catalans* amb els vostres retrats. Si em prometeu que no ho heu de fer córrer, us diré que sou l'únic català que sap escriure. Em direu en Carner, naturalment, i jo us diré que teniu raó. Però en Carner és principalment un poeta i, a la prosa, les seves *voies d'approche*, que diem els francesos, són infinitament menys directes que les vostres. El senyor Pujols és un cas que cau fora de la llei general. Els demés són –o som– unes coques. Altrament, ja heu vist l'indignitat comesa pel cristià Capdevila. Publicar les cent millors poesies de la llengua catalana amb l'Apel·les Mestres i sense en Carner és una feta tan de porc que no arriba a fer ni la més petita gràcia. [...] Hauríeu de fer una carta, i poseu-hi el meu nom, si voleu. La tesi seria aquesta: guiat per un criteri de qualitat pur, l'home que vulgui triar les cent millors poesies de la llengua catalana té de limitar-se a triar les cent millors poesies d'en Josep Carner. [...] No comprenc per què la gent d'allà baix han parlat tant de crueltat amb motiu dels vostres retrats. Són tots, al contrari, d'una gran indulgència. ¿O és que volien que us presentéssiu amb una palma de llaurer per barba?

Berlín-Charlottenburg, 9 de març [1925].

Eugeni Xammar

És, després de tot, impressionant el que em conteu de l'Estelrich [Joan Estelrich]. Quan un pensa que aquest home tan ben plantat no té més que 25 o 26 anys, hi ha dret a esperar que pugui fer alguna cosa de més important per Catalunya que la Fundació Bernat Metge. Suposo que l'haureu encoratjat tot el que cal. Jo li escriuré i li enviaré les coses que han sortit, i les que pugui fer sortir. Quinze pessetes (7 *renten-mark*) per nota és un preu que fa riure una mica, però el riure ja m'agrada. ¿És veritat, de debò, el que em dieu de les 100.000 pessetes, donatiu d'un patriota? Si ho és, seria cosa d'ocupar-se'n seriosament. Hi ha un pla dels bons temps d'en Brossa [Jaume Brossa] que es podria rependre i adaptar-lo a les circumstàncies. Lloc d'execució: alta mar, durant unes rega-

tes de balandres de les que es fan cada istiu a Sant Sebastià [es refereix al projecte d'assassinat d'Alfons XIII]. Però això exigeix naturalment que aquest pla de substitució que encara no existeix, existeixi, de manera que els executors no es trobin després amb un règim que es limiti a demanar l'extradició i a pelar-los. Jo crec que la cosa és organitzable, i és llàstima si no n'heu parlat amb l'Estelrich a fons. Veig que a la segona carta no me'n dieu res. No oblidem que hi ha una sortida pel cantó de Rússia, si més no, per refugiar-s'hi un cop fet el cop. En Nin [Andreu Nin] seria un home que es llançaria a l'empresa amb tot el braó que us pugueu imaginar. Penso escriure-li un d'aquests dies, no pas per parlar-li de res, sinó per escalfar la relació. El que caldria és anar a Rús-

sia i parlar amb ell. En Nin, admetent que se li hagin extingit totes les vibracions de catalanitat –que jo, que el conec molt bé, no ho crec–, entraria a l'afer per provocar a Espanya una revolució comunista. Tant se val! El que cal és el daltabaix. De qui se n'aprofitarà, ja en parlarem. Pel que fa a Catalunya, jo crec en Cambó més capaç que en Pestana [Àngel Pestana] de treure partit del daltabaix. Resumint: si aquest patriota no és un mite, crec que cal plantejar sense pèrdua de temps l'afer des d'un punt de vista pràctic i que, per això, l'intel·ligència amb en Nin, incapaç d'escriure com els d'en Macià [Francesc Macià] i en Domingo [Marcel·lí Domingo], ens és indispensable. Encara que sembli una broma, jo em vanto de tenir a hores d'ara sobre Nin més autoritat que en Rykov [Aleksèi Ivànovitx Rykov, president del Consell de Comissaris del Poble de l'URSS, executat el 1938 per ordre de Stalin]. Hauríeu d'escriure a l'Estelrich i dir-li que, del plan del patriota, se'n té de parlar. Tot això, naturalment, ho repeteixo, si no hi ha una mica massa de fantasia en el que m'heu dit.

És deplorable el que em dieu d'en Macià i d'en Domingo. D'un ximple de la qualitat del primer se'n pot esperar tot. Però en Domingo! Pregunteu-li de part meua què pensa de l'atemptat de Portugal. ¿Creu ell que els portuguesos van fer mal fet de matar el rei i el príncep hereu? Si no ho haguessin fet, a hores d'ara encara tindrien monarquia. ¿I doncs? El que passa és que tota aquesta gent té una por que se'ls enduu i una por integral: no solament els hi fa por el ficar-se en un afer que signifiqui un risc immediat per la pell –els hi fa por ademés la perspectiva de tenir de governar. Esperen, ¿què? Esperen un miracle, esperen la rifa, esperen que l'Abd el Krim els tregui les castanyes del foc, però en canvi no volen parlar amb ell. Això sí que és baix! A molts castellans d'esquer-ra, l'idea de pensar amb el que podria passar a Catalunya els hi deu fer perdre les ganes de provocar el daltabaix. Als catalans, els hi fa por la baixa de la pesseta! Xim-

ples! Jo la voldria veure a sota del marc, i com més aviat millor.

Jo crec, com vós, que els homes com en Romanones, Sánchez Guerra, etc. –sobretot el primer– faran per salvar el Rei tot el que podran, i em va estranyar molt ço que em dèieu a la primera carta. La temença d'en Cambó –unió sagrada a Espanya contra Catalunya– està fonamentada sobre motius molt bons i molt certs. Però una de dos: o hi ha daltabaix, i si hi ha daltabix no hi ha unió sagrada que valgui, o hi ha un restabliment més o menys integral del règim de llibertat i, en aquest cas, l'acció de propaganda del nacionalisme català es converteix en l'empresa més fàcil i d'èxit més segur del món. I tant a l'una cosa com a l'altra, hem de voler-hi i hem de tenir-hi part. Jo estic amb vós per tot el que vulgueu: no veig ben clar què és això d'aquest fullet del qual em parleu, però suposo que vós sabeu per què ho dieu. Compteu

EDITORIAL PORTIC

Eugeni Xammar (1888-1973), a casa seva de l'Ametlla del Vallès. Pla li va pronosticar que moriria inèdit, però la seva obra, pòstuma, consta d'un llibre de memòries, dos d'articles i, ara, el de les cartes envia- des a Pla.

amb mi d'una manera absoluta.

Tot el que vulgueu, que sigui donar aire a en Cambó. Quan hom pensa que homes com en Carner [Josep Carner], i un agent d'en Cambó com l'Estelrich, parlen de foradar el Rei sense esgarriar-se i que en Bofill i l'Acció Catalana

fan política lacustre i en Macià i en Domingo tenen escrúpols morals, em sembla que les coses no poden estar més clares.

I ara parlem de coses meves. [...] [Berlín], 12 de març de 1924.

Eugeni Xammar

Descomptes als subscriptors d'EL TEMPS

Truca'ns de dilluns a divendres al
93 309 70 04
PROMETEATRE

Teatre Principal

RENT

El musical que trenca amb tot el que està establert

25% de descompte de dimecres a diumenge. Barcelona.

Teatre Borràs

El sopar dels idiotes

25% de descompte de dimarts a divendres. Barcelona.

ROMEÀ

Tots eren fills meus

25% de descompte de dimarts a divendres fins el 20 de febrer. Barcelona.

Teatre Condal

La jaula de las locas

amb 'La extraña pareja' (Paco Morán i Joan Pera)

25% de descompte de dimecres a diumenge. Barcelona.